

Lærkefalken i Århus amt

Historisk baggrund

Accipiter 1995-2

Af Jørgen Terp Laursen

Indledning

Igennem hele dette århundrede har Lærkefalken (*Falco subbuteo*) været en sjælden dansk ynglefugl, hvor der næppe nogen år har været mere end 15 par. I dag kan bestanden formentlig tælles på een hånd. Så alle ynglefund påkalder naturligvis stor opmærksomhed. Baggrunden for denne artikel er et nyt ynglefund gjort i Århus amt. I denne forbindelse skal der gøres status for arten som ynglefugl i landet og i særdeleshed i Århus Amt.

I Dansk Ornitologisk Forenings ROVFUGLEGRUPPE har der været debatteret, om de få kendte ynglefund skyldes en reel lille ynglebestand, eller at Lærkefalken lever ret ubemærket og derfor er vanskelig at registrere som ynglefugl..

Iagttagelser omkring og ved ynglested kan blandt andre forhold være med til at kaste lys over Lærkefalkens adfærd, der forhåbentlig kan bidrage til kortlægning af artens biotopkrav og forekomst.

Adfærd m.m.

Lærkefalken er udbredt i størstedelen af Europa, men i de nordligste områder optræder den kun som en fåtallig lokal ynglefugl.

I Danmark finder forårstrækket primært sted i perioden med. maj - pr. juni og efterårstrækket i august - september . De fleste fugle ses i forbindelse med varme sydøstlige vinde.

I Århus amt træffes arten årligt om foråret ved Gjerrild Nordstrand og næsten årligt ved Moesgård. 23 ex. den 25.5 1989 ved Gjerrild er største antal pr. dag i Århus amt.

Som ynglebiotop foretrækker Lærkefalken lysåbne skove, lysninger og gerne i tilknytning til søer og andre typer vådområder. De sjællandske Lærkefalker yngler således alle nær søer.

Lærkefalken er i luften betydelig hurtigere og mere målrettet i sin flugt end Tårnfalken. En adfærd, der sikkert er medvirkende til, at det er vanskelig at registrere ynglepar. Lærkefalken er også den mest elegante af vore ynglende rovfuglearter. Det er en fugl, der ikke alene er tilpasset til at fange lærker og andre fuglearter, men også til så hurtige dyr som guldsmede i luften. Mulighederne for at registrere Lærkefalken i yngletiden er i høj grad bestemt af vejrforholdene og muligheden for at overskue større områder. Udenlandske undersøgelser viser nemlig, at arten, når der er fint vejr, kan fange insekter op til 30 gange i timen, men derimod kun 3-4 fuglefangster pr. dag.

Ynglebestanden i Danmark

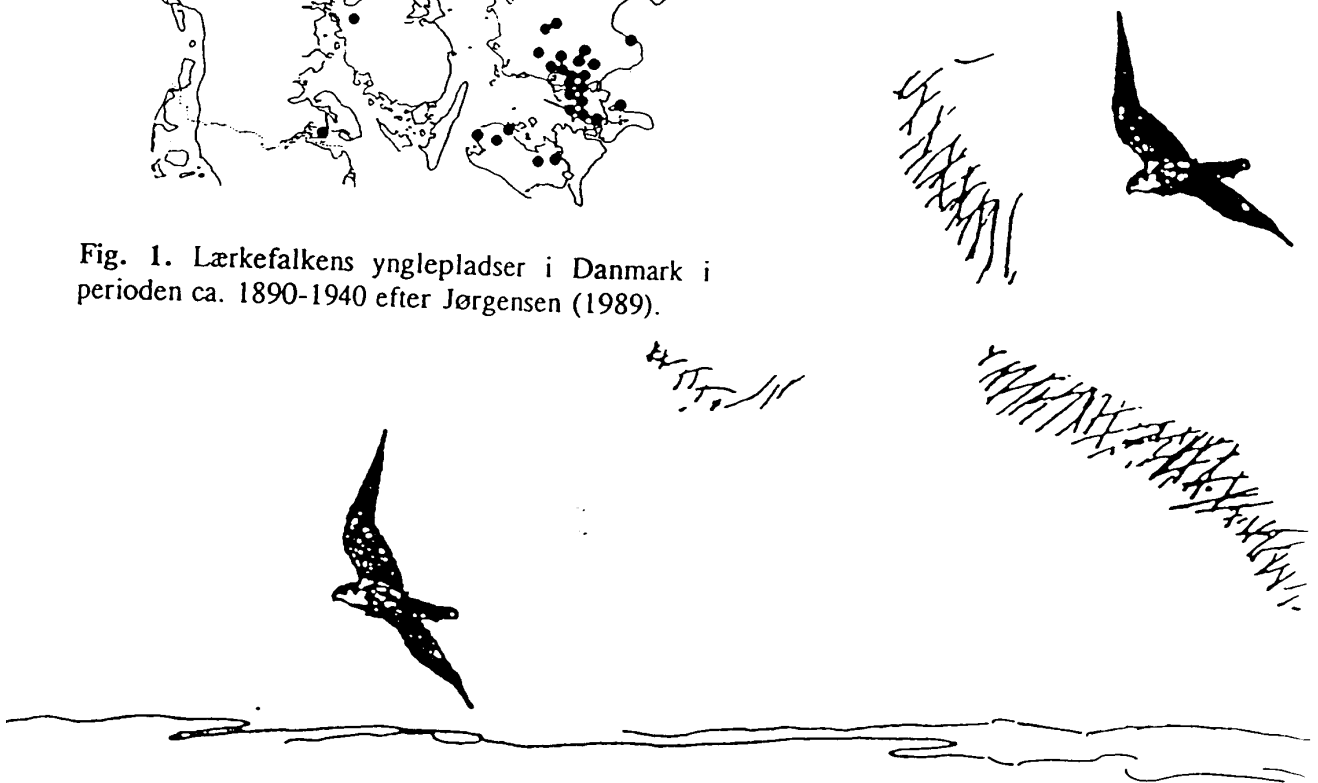
Indtil midten af 1800-tallet var Lærkefalken ret almindelig ynglefugl i landet. Men i de sidste godt 100 år har arten været fåtallig ynglefugl.

Bestandsvurderingen er oftest gjort på grundlag af fugle, der flere gange i yngletiden på potentielle ynglebiotoper. Redefund og par set med unger er afgjort en sjældenhed. Weibülls (1911) fund af hele 9 reder i Nordsjælland i 1909 hører absolut til en undtagelse og kunne tyde på en god ynglebestand i området.

Landsbestanden angives omkring 1950 til ca. 9 ynglepar, men vurderes til 10-20 par (Donark 1953) (fig.1). I Atlasperioden 1971-74 var der kun sikre ynglefund i 3 kvadrater (Dybbro 1976), og bestanden blev anslået til 5-10 par. Dybbro (1978) siger 4-8 par. Herefter angives bestanden at have været ret konstant med omkring 10 par til sidst i 1980'erne (Malling Olsen 1992). Ifølge DOF's Rovfuglegruppe har der næppe været år herefter med mere end 5 sikre ynglepar i landet.

Fig. 1. Lærkefalkens ynglepladser i Danmark i perioden ca. 1890-1940 efter Jørgensen (1989).

Ynglebestanden i Århus amt

Ynglebestanden i Århus amt er afgrænset til lokale områder (fig.2). Som det i det følgende fremgår, er langt de fleste sikre og sandsynlige ynglefugle kendt fra perioden 1900-1935. Der-til kommer, at i perioden 1900-1930 blev en del fugle skudt i Århus amt, hvor tidspunktet (aug.-sept.) indikerer, at der blandt disse måske også har været lokale ynglefugle. Det skal ses i sammenhæng med, at Lærkefalken givet dengang som i dag, er en sjælden trækgæst om efteråret i Østjylland. I det efterfølgende nævnes sandsynlige eller sikre yngleforekomster i Århus Amt.

Randerseggen

Syd for Randers ret sjælden 1866-72 hvor kuld er kendt fra Clausholm 1896. Ynglede ca. 1915 i Gjessinggård Skov og en skudt her 1948; ynglede måske her indtil 1930.

Djursland

På Djursland har arten ynglet omkring år 1900 ved Skaføgård og muligvis ved Gjerrild frem til 1930'erne. En gammel han skudt i yngletiden 8.7.1917 (Benzon) på Norddjursland var givet en lokal ynglefugl.

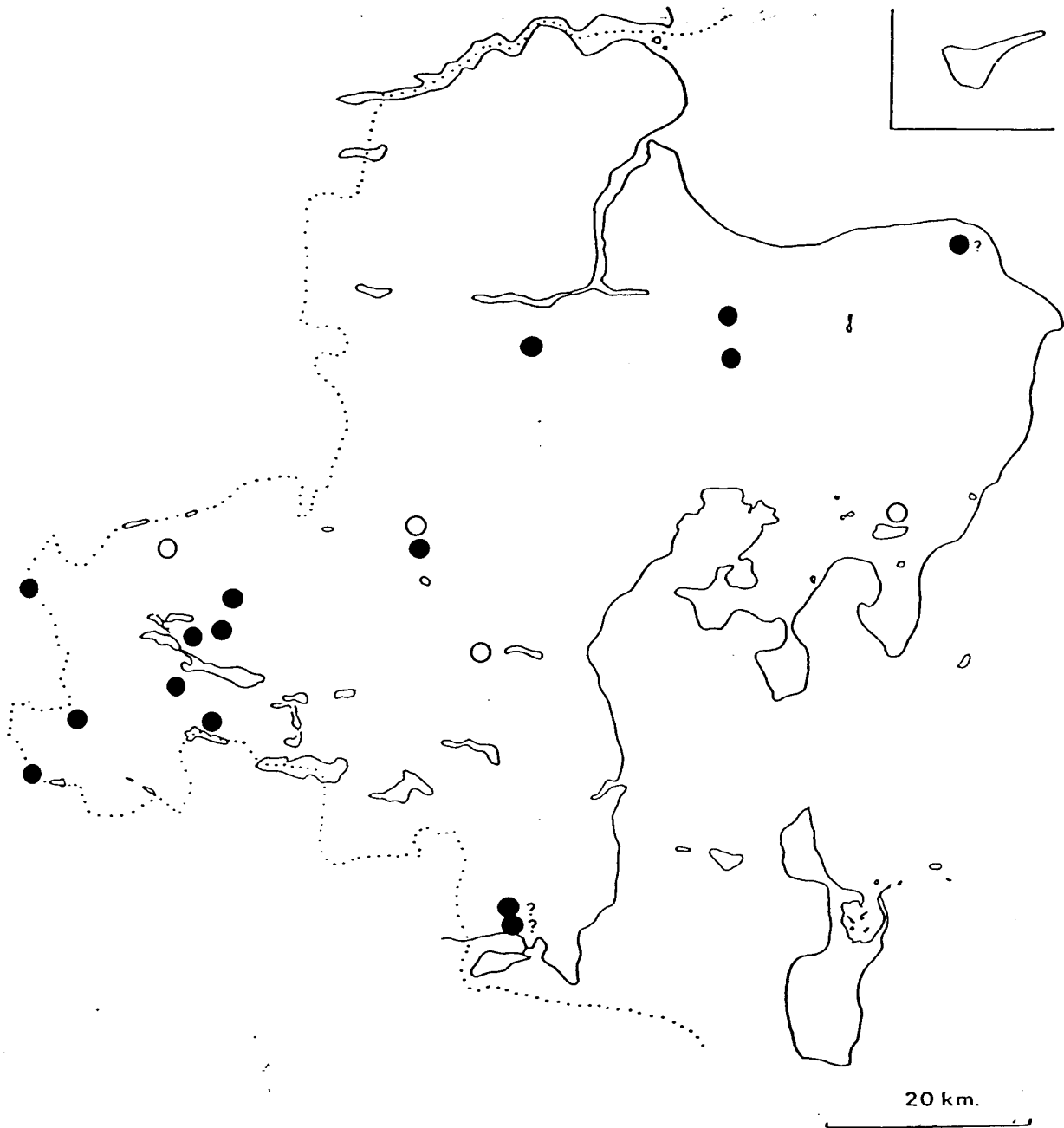

Fig. 2. Lærkefalkens ynglepladser (udfyldt cirkel) og lokaliteter (åben cirkel), hvor der er gjort sommerfund i Århus amt i perioden ca. 1890-1994.

Århuseggen

I perioden 20.6- 1.7 1991 ses Lærkefalk 4 gange i området mellem Tåstrup sø og Brabrand sø, men uden tegn på yngleforekomst. Et eksemplar blev set ved Kysing Fjord den 10.7.1984 og en 20.6.1993 ved Stubbe sø.

Søhøjlandet

Dybbro (1978) skriver: .. *i de første årtier af 1900-tallet stadig mindre lokalbestand ... i Midtjylland* .

Et par Kompedal Plantage 1917. Flere observationer fra Silkeborgområdet i årene 1910-1933, men uden sikre ynglefund. En set 13.6. 1931 ved Lemming. Poulsen (1938) omtaler Lærkefalken som ustadig ynglefugl i og ved Silkeborg Nordskov og Hårup-Resebro fra 1932 og følgende år. Redefund er gjort i Palsgård Skov, Silkeborg Sønderskov 1926, Sepstrup Krat 1927, Salten Langsø i 1929 og 1930 samt flere observationer i området 1925-1936, som kan være lokale ynglefugle.

Odderegnet

Lærkefalken blev set i flere år i 1930-erne i Sondrup Bakker, men der meldes ikke om ynglefund (C.J.Wittrup-Jensen pers.medd.) I den nærliggende Åkjær Skov er den set flere gange i juni 1934, men ingen redefund.

FRIJSENBORGOMRÅDET - ET NYT PAR

Den 8.juli 1987 så jeg en Lærkefalk ved Lading sø, der ligger 1-2 km fra Fajstrup Krat. Efter denne observation har området været under mistanke som muligt ynglested for Lærkefalk. Da der ikke er sikre beviser for, at Fejstrup Krat og nærliggende skove har været yngleområde for arten, blev det i de følgende år ikke nærmere undersøgt. Af ældre fund herfra vides, at en hun blev skudt ved Frijsenborg 16.juni 1887 og at 1-2 fugle blev set i september 1968 (Møller 1970). I begge tilfælde kan der have været tale om trækfugle.

Lærkefalken blev opdaget i 1992 ved nærmest en tilfældighed i forbindelse med overvågning af et par Røde Glenter (Laursen 1993). Lærkefalken opholdt sig ofte i en bestemt gran, der udgør en af en række meget høje graner i den sydvestlige del af Fejstrup Krat. I området er der også en del gammel løvskov. Nær ynglestedet ligger den tilgroede Voldby Mose. Området er i dag delvist afspærret med vildthejn og ret ufremkommeligt.

I juli måned lykkedes kun en gang at se to fugle sammen, der i øvrigt legede i *rasende fart og sving* over skoven. Tre gange sås en fugl hvile sig på henholdsvis en el-ledning, i en Eg og gran. I næsten alle tilfælde blev Lærkefalken først opdaget efter at småfugle og især svaler skrigende forfulgte dem.

En adfærd der i øvrigt meget sjældent ses hos Tårnfalk.

Yngleforekomsten skal givet ses i sammenhæng med det meget varme vejr i foråret 1992.

At tålmodighed belønner sig var der bevis for den 3.august 1992. Sol, skyer og ret kraftig blæst var tilsyneladende et vejr for Lærkefalkene og andre rovfuglearter. Omkring kl. 14.30 ses parret og unger høres for første gang i de høje graner nord for mosen. Over marken flyver en Lærkefalk forfulgt af flere Landsvaler, og pludselig passerer en Rød Glente området med bytte i fangerne i retning mod sin rede. Lærkefalken ses ikke den følgende time, hvorfor der skiftes observationspost. Fra den post ses et par Hulduer, 3 Ravne, Rød Glente, Duehøg, Spurvehøg, Musvåger og Tårnfalk og flere gange passerede det samme par Hvepsevåger tæt forbi med hvepsekager på vej mod ungerne. Et par Hvepsevåger havde i øvrigt ynglet i 1990 og 1991 i reden, der nu var overtaget af glenterne. Dagen slutter med en Sort Stork kredsende over Skivholme Skov for derefter at raste på en mark syd for skoven, der også får besøg af en Rørhøg. Dagen bød altså på 8 rovfuglearter og en Sort Stork! Næppe nogen anden dansk skov i 1992 husede så mange ynglende rovfuglearter som Fejstrup Krat. Med til historien hører også, at Fejstrup Krat er en gammel yngleplads for Sort Stork, hvor arten endnu yngede i 1905.

Den 9.8. ses Lærkefalken med 3 unger flyve over ynglestedet. Sidste observation var 3 fugle den 15.august. Der blev ikke set Lærkefalk på lokaliteten i 1993 og 1994. Det er dog ikke nogen garanti for, at arten ikke mere yngler i området.

Konklusion.

I Århus Amt har Lærkefalken muligvis været regelmæssig, men meget lokal ynglefugl frem til midten af 1930erne med flest ynglepar i Silkeborgområdet. I 1938 var der kun få par tilbage og omkring 1950 forsvandt arten helt som ynglefugl fra Midtjylland, og dermed var det slut med en fast ynglebestand i Århus amt. Skotte-Møller (1970) har i 1960erne forgæves eftersøgt arten på gamle ynglepladser i Midtjylland. Herefter kendes kun nævnte ynglefund fra Frijsenborg i 1992, der betragtes som sporadisk. Med de spredte sommerfund, der er gjort i de senere år, kan flere par ikke udelukkes.

Tilbagegang.

Flere kilder nævner, at årsagen til Lærkefalkens tilbagegang som dansk ynglefugl er primært klimaændring og anvendelse af pesticider. Det drastiske fald i ynglebestanden siden midten af 1800-tallet må dog, især gældende for den sidste snes år, også tillægges biotopsændringer. Netop artens foretrukne levesteder, gammel løvskov og vådområder, er forsvundet i stort omfang. Lærkefalkens fremtid som dansk ynglefugl syntes derfor problematisk. Vi kan måske sætte vores lid til de nu udlagte naturskove.

Afslutningsvis bringes uddrag af en godt 100 år gammel oplevelse med lærkefalken i den danske naturskov.

Det var dengang.....

Et møde med Lærkefalken kan have et uheldigt og set med nutidige øjne et noget humoristisk udfald. I 1886 fandt præsten Kristen Barfod Lærkefalken ynglende i en lille skov ved Vordingborg. I begejstring over fundet og ønsket om at besigtige reden (og stjæle æggene?) tog han til den nærmeste landsby for at låne en stige. Efter at være kommet tilbage til redetræet med stigen udtrykker Barfod følgende: **Opstigningen fandt derefter Sted, men ikke uden lydelig Protest fra Falkens Side, der uafsladelig sloge ned omkring mig, udstødende deres ejendommelige Skrig (et hurtigt paa hinanden følgende : hi-hi-hi-!), ja! indlode sig endogsaa paa Korporligheder, idet den adskillige Gange baskede mig temmelig ublidt i Ansigtet og opnaaede ved de tildelte Vinger at berøve mig den midlertidige Brug af Hat og Næseklemmer.**

Litteratur

Barfod, K., 1892: *Sydsjællands Fugle - med særlige hensyn til Vordingborg og omegn.* - Viborg.

Donark, T., 1953: *Falkenes udbredelse og forekomst i Danmark I-III.* Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 47: 36-55.

Dybbro, T., 1976: *De danske ynglefugles udbredelse (Atlasbogen 1971-74).* - DOF.

Dybbro, T., 1978: *Oversigt over Danmarks fugle 1978.* - DOF.

Jørgensen, H.E., 1989: *Danmarks rovfugle - en status oversigt.* - Frederikshus.

Laursen, J.T., 1993: *Ynglefund af Rød Glente.* - Gejrfuglen 29.årg. nr. 1.

Nielsen, K., et al., 1986: *Sønderjyllands Fugleliv.* - Fulica Aabenraa.

Møller-Skotte, H.U., 1970: *Midtjyllands Fugle.* - Bryrup.

Olsen, K.M., 1992: *Danmarks Fugle - en oversigt.* - DOF.

Poulsen, C.M., 1938: *Silkeborgegnens Fugle.* - Ibid. 44:53-76.

Weibüll, V., 1911: *Lidt om Rovfuglene i Danmark og om Grundene til deres Aftagen.* Dansk Orn. Foren. Tidsskr. 5:5:122-131.

Forfatters adresse:
Jørgen Terp Laursen
Engdalsvej 81 B
DK-8220 Brabrand
tlf. 86261296

Artikel publiceret første gang i Accipiter 1992-1
(Dansk Ornitologisk Forenings Rovfuglegruppe)